

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əlyazması hüququnda

İNNOVASİYALI İQTİSADI ARTIMIN REALLAŞMA İMKANLARI VƏ VASİTƏLƏRİ

İxtisas: 5307.01 – İqtisadi nəzəriyyə

Elm sahəsi: İqtisad elmləri

İddiaçı: Namiq Rəsul oğlu Abbasov

Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq
üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

AVTOREFERATI

Bakı – 2025

Dissertasiya işi Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi İqtisadiyyat İnstitutunda yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər:

İqtisad elmləri doktoru, dosent

Seyfəddin Sabir oğlu Səməndərov

Rəsmi opponentlər:

İqtisad elmləri doktoru, dosent

Sevda Məmməd qızı Mikayılova

İqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Habil Hüseyn oğlu Aslanov

İqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Vüqar Avtandil oğlu Bayramov

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi İqtisadiyyat İnstitutunun nəzdində fəaliyyət göstərən ED 1.10 Dissertasiya şurası

Dissertasiya şurasının
sədri

İqtisad elmləri doktoru, professor

Nazim Müzəffərli (İmanov)

Dissertasiya şurasının
elmi katibi

İqtisad üzrə fəlsəfə doktoru,

Sevda Məmməd qızı Seyidova

Elmi seminarın sədri:

İqtisad elmləri doktoru, professor

Fuad Əlinağı oğlu Qənbərov

İşin ümumi xarakteristikası

Mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi. Qloballaşmanın dərinləşdiyi müasir dövrdə, qabaqcıl texnologiyaların artan önəmi və ölkələr arası inteqrasiya, innovasiyanı iqtisadi artımın əsas hərəkətverici qüvvəsi kimi ön plana çıxarır. İnnovasiya, təkcə yeni texnologiyaların yaradılmasını deyil, eyni zamanda mövcud resurslardan daha səmərəli istifadə olunmasının təmin edilməsi, əlavə dəyərin yaradılması və iqtisadiyyatın dayanıqlı inkişaf etdirilməsinin təmin edilməsidir. Bu baxımdan Azərbaycan Respublikasında əsas strateji istiqamətlər kimi innovasiyalı iqtisadi artımın reallaşmasını stimullaşdıran hüquqi çərçivənin təmin olunması, düzgün tənzimlənmə mexanizmlərinin tətbiq edilməsi və önəmli innovasiyalı inkişaf istiqamətlərinin həyata keçirilməsi çox aktual məsələdir.

Ümumiyyətlə, dünya təcrübəsində innovasiyalı iqtisadi inkişafba bağlı iqtisadçı alimlər müxtəlif qarşılıqlı əlaqə mexanizmləri müəyyənləşdirmişlər. Bunlardan ən önəmlisi isə elm texniki tərəqqinin nailiyyətlərindən və elm-tutumlu texniki proseslərin imkanlarından səmərəli istifadə mexanizmidir. Hazırda inkişaf etmiş ölkələrdə istehsalın önəmli hissəsini elm-tutumlu yüksək texnologiyalı məhsullar təşkil edir, belə ki, bu göstəricilər ABŞ-da ümumi istehsalın 42.4%-ni, Almaniyada 52.9%-ni və Yaponiyada isə 54.6%-ni təşkil edir¹. Dünya təcrübəsi göstərir ki, innovasiyalı iqtisadiyyatın formalaşması həm ölkə daxili texnoloji innovasiyaların inkişaf etdirilməsi, həm də xarici bazarlardan idxal edilən yüksək texnologiyaların və innovasiyaların diffuziyası hesabına formalaşır.

Bu baxımdan, Azərbaycanda iqtisadi artımın əsas hərəkətverici qüvvəsi kimi elm, elm tutumlu istehsal sahələri, yüksək texnologiyalar və müxtəlif səviyyələrdə həyata keçirilən innovasiyalar təşkil etməlidir. Bu istiqamətlər prioritet məqsəd kimi qəbul edilməli və bu məqsədə nail olmaq üçün düşünülmüş düzgün tədbirlər həyata keçirilməlidir. Yuxarıda qeyd edilənlərlə yanaşı onu da vurğulamaq lazımdır ki, hazırda Azərbaycan Respublikasının 170-dən çox ölkə ilə

¹ WIPO. Global innovation index report 2023, <https://www.wipo.int/documents/d/global-innovation-index/docs-en-wipo-pub-2000-2023-en-main-report-global-innovation-index-2023-16th-edition.pdf>

xarici ticarət əlaqələri var və 1995-2023-cü illər ərzində ölkə iqtisadiyyatına yönəldilən xarici investisiyalar 171.85 milyard ABŞ dolları, daxili investisiyalar isə 169.85 ABŞ dolları həcmində olmuşdur². Lakin aparılan iqtisadi təhlillərə və müqayisələrə əsasən demək olar ki, ölkəmizdə innovasiya fəaliyyətinin təşkili və inkişafı səviyyəsi, inkişaf etmiş ölkələrlə müqayisədə aşağıdır. Yəni yaxın 30 ilin statistik göstəricilərinə nəzər saldıqda görürük ki, ölkəmizdə elmi tədqiqat və elmi inkişaf üzrə ayrılan ümumi vəsaitin həcmninin ÜDM-də payı 0.13-0.22% arasında dəyişir³, inkişaf etmiş ölkələrdə isə bu göstərici əsasən ÜDM-də 2-4% arasında dəyişir, misal üçün 2023-cü il üzrə bu göstərici ABŞ-da ÜDM-in 3.5%-ni, Yaponiyada ÜDM-in 3.3%-ni, Almaniyada ÜDM-in 3.1%-ni təşkil etmişdir⁴, yəni müqayisə etdikdə ölkəmizdə bu göstəricinin səviyyəsi İEÖ müqayisədə dəfələrlə aşağıdır. Ölkəmizə idxal edilən məhsulların həcmi, ölkəmizdən ixrac edilən qeyri neft-qaz məhsulların həcmindən 6 dəfə çoxdur. İxrac edilən məhsulların 90%-ə yaxını xam neft və təbii qaz hesabına formalaşır. Ölkəmizin sənaye istehsalı sahələrinin əksər hissəsində texnologiyaların və texnikaların mövcud səviyyəsi yüksək keyfiyyətli və rəqabət qabiliyyətli məhsul istehsalı həyata keçirməyə imkan vermir və ümumən beynəlxalq standartların Azərbaycan sənaye müəssisələrində tətbiqi qənaətbəxş səviyyədə deyil.

İEÖ-də dövlətin iqtisadi siyasətinin əsas hissəsi kimi innovasiyalı iqtisadiyyatın inkişaf etdirilməsi çıxış edir və bu çərçivədə yüksək texnologiyalar, innovasiya fəaliyyəti və elmin inkişafı xüsusi əhəmiyyət kəsb edən tərəqqi istiqaməti kimi götürülür.

Məlumdur ki, innovasiya fəaliyyəti iqtisadiyyatın inkişaf etdirilməsi ilə yanaşı onun dünya bazarında mövqeyinin möhkəmləndirilməsində, iqtisadi inkişafın davamlı olmasında mühüm əhəmiyyətə malikdir. Bu baxımdan davamlı iqtisadi artıma nail olmaq,

² DSK-İqtisadiyyata yönəldilən investisiyalar, URL:

<https://www.stat.gov.az/source/finance/az/004az.xls>

³ DSK-Təhsil, elm və mədəniyyət, URL:

https://www.stat.gov.az/source/education/az/002_1.1.xls

⁴ WIPO. Global innovation index report 2023, URL:

<https://www.wipo.int/en/web/global-innovation-index>

ölkə iqtisadiyyatının neft hasilatından asılılığını azaltmaq, ölkə gəlirlərini artırmaq və dünya iqtisadiyyatına səmərəli inteqrasiyanı təmin etmək üçün dövlətin sistemləşdirilmiş funksiyası kimi innovasiyalı iqtisadi artımın reallaşmasına yönəldilmiş lazımi inkişaf istiqamətlərinin, mexanizmlərinin tərtib edilməsi və həyata keçirilməsi vacibdir və bu çox aktual məsələdir.

Mövzunun işlənilmə dərəcəsinə baxdıqda görürük ki, iqtisadi artım və inkişafə bağlı problemlər Azərbaycan alimləri Ş.M.Muradov, G.Z.Yüzbaşıyeva, T.S.Vəliyev, F.Ə.Qənbərov, M.X.Meybullayev, T.H.Hüseynov, A.M.Mustafayev, T.M.Qurbanov, Ş.S.Məmmədova və digərlərinin elmi əsərlərində tədqiq edilmişdir.

Ölkəmizdə innovasiya və innovasiyalı iqtisadiyyatla bağlı problemlər A.B.Abbasov, A.D.Hüseynova, F.H.Qasımov, T.N.Əliyev, Z.M.Nəcəfov, S.M.Mikayılova, E.E.Məmmədova, A.N.Muradov, A.F.Musayev, A.H.Tağıyev, S.H.Abasova və başqalarının əsərlərində öz əksini tapmışdır. Xarici ölkə alimləri arasında isə bu problemlərin araşdırılması K.Galanakis, G.Hamel, S.Kline, N.Rosenberg, R.Rothwell, J.Schumpeter, Vertova Giovanna və digərlərinin əsərlərində tədqiq edilmişdir.

İnnovasiyalı iqtisadiyyatın formalaşması çox aktual məsələdir və bu sferada davamlı iqtisadi artımın təmin olunmasına innovasiyanın kompleks təsiri kifayət qədər geniş araşdırılmamışdır. Bu baxımdan, müasir reallıqlara uyğun olaraq innovasiyaları inkişaf etdirmək üçün mövcud nəzəri-metodologiya təhlil edilməli və yeni elmi tədqiqat işləri aparılmalıdır.

Tədqiqatın obyektı və predmeti.

Dissertasiya işində tədqiqat obyektı kimi Azərbaycan Respublikasında innovasiyaların iqtisadi artıma təsir mexanizmləri çıxış edir.

Dissertasiya işinin predmetini innovasiyalı iqtisadi artımın reallaşmasının təmin olunması üzrə yaranan iqtisadi münasibətlər sisteminin öyrənilməsi təşkil edir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Dissertasiya işinin məqsədi Azərbaycan Respublikasında innovasiyalı iqtisadi artımın reallaşması üzrə inkişaf istiqamətlərini və onun tənzimlənməsi mexanizmlərini

işləyib hazırlamaqdır. Bunun üçün aşağıda göstərilən vəzifələr qarşıya qoyulmuşdur:

- İnnovasiyalı iqtisadi artımın nəzəri əsaslarını araşdırmaq.
- İnnovasiyalı iqtisadi artımın reallaşma xüsusiyyətlərini tədqiq etmək.
- İnnovasiyalı iqtisadi artımın reallaşma imkanlarına təsir edən amilləri tədqiq etmək və innovasiyalı iqtisadiyyatın formalaşması istiqamətlərini göstərmək.
- Azərbaycan Respublikasının iqtisadi artım dinamikasını və texnoloji innovasiya fəaliyyətini tədqiq etmək.
- Azərbaycanda innovasiya fəaliyyətinin resurs və imkanlarını tədqiq etmək.
- İnnovasiyalı iqtisadi artımın reallaşmasına qloballaşmanın təsirini araşdırmaq.
- İnnovasiyalı iqtisadi artımın reallaşması üzrə tənzimləmə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi istiqamətlərini müəyyən etmək.
- İnnovasiyalı iqtisadi artımın reallaşmasında milli innovasiya sisteminin (MİS) əhəmiyyətini vurğulamaq və Azərbaycanda onun formalaşması istiqamətlərini müəyyən etmək.
- İnnovasiyalı iqtisadi artımın reallaşması istiqamətində mövcud olan maliyyə problemlərini tədqiq etmək və onların həll istiqamətlərini müəyyənləşdirmək.

Tədqiqat metodları. Tədqiqatda məntiq, sintez, induksiya, deduksiya, sistemli yanaşma, müqayisəli iqtisadi təhlil, müşahidə, iqtisadi-statistik əməl üsulları və digər metod və metodoloji vasitələrdən sistemli şəkildə istifadə edilmişdir. Dissertasiya işinin informasiya bazasını mövzu üzrə Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi və normativ hüquqi aktları, İqtisadiyyat Nazirliyinin, Maliyyə Nazirliyinin, Mərkəzi Bankın və Dövlət Statistika Komitəsinin (DSK) məlumatları, Azərbaycan Respublikasının digər dövlət qurumlarının məlumatları, Dünya Bankının, Dünya İqtisadi

Forumunun, Dünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatının, İƏİT, yerli və xarici nəşriyyatın məlumatları, elmi-praktiki konfransların materialları, internet resursları və problemin öyrənilməsinə dair dövrü nəşrləri və sair informasiya mənbələri təşkil edir.

Müdafiyyə çıxarılan əsas müddəalar. Tədqiqat mövzusunə uyğun olaraq müdafiyyə çıxarılan əsas müddəalar aşağıdakılardır:

- İnnovasiyalı iqtisadi artımın reallaşması və rəqabət qabiliyyətinin artırılması üçün əsas aparıcı amillərdən biri kimi innovasiyanın inkişaf etdirilməsi vacibdir.
- İnnovasiyalı iqtisadiyyatın inkişafı və əlverişli iqtisadi mühitin formalaşması innovasiya proseslərinin səmərəli reallaşmasını tələb edir.
- İqtisadi inkişafın davamlı olması və innovasiyalı iqtisadi artımın reallaşması üçün ölkədə innovasiyalı iqtisadiyyatın formalaşması istiqamətlərinin müəyyən edilməsi və həyata keçirilməsi mühüm iqtisadi əhəmiyyət kəsb edir.
- Ölkədə iqtisadiyyatın diversifikasiyasının təmin edilməsi innovasiya fəaliyyətinin gücləndirilməsini tələb edir.
- Azərbaycanda innovasiya resurslarının düzgün bölüşdürülməsi və səmərəli istifadə edilməsi innovasiyalı inkişafın əsasını təşkil edir.
- Azərbaycanda innovasiyalı iqtisadi artımın reallaşmasını stimullaşdıran müvafiq tənzimləmə mexanizmlərinin tərtib edilməsi və həyata keçirilməsi bu sahənin inkişaf etdirilməsi üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir.
- Davamlı innovasiyalı iqtisadi artımın təmin edilməsi üçün MİS-nin formalaşması xüsusi əhəmiyyət kəsb edən önəmli faktordur.
- İnnovasiyalı iqtisadiyyatın inkişaf etdirilməsi üçün maliyyələşmə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi gərəklidir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Dissertasiya işinin elmi yeniliyi aşağıdakılardan ibarətdir.

- İnnovasiyalı iqtisadi artımın reallaşma xüsusiyyətləri, o cümlədən innovasiya prosesi, onun modelləri və iqtisadi inkişafa təsir imkanları tədqiq edilmiş və innovasiyalı iqtisadi artımın “Azərbaycan Modeli” təklif edilmişdir. Həmçinin, innovasiya termininə müəllif tərəfindən yeni tərif verilmiş və innovasiyalı iqtisadi artımı xarakterizə edən meyarlar müəyyən edilmişdir.
- Azərbaycanda innovasiyalı iqtisadi artımın reallaşmasını təşviq edən qanunvericilik bazası nəzərdən keçirilmiş və innovasiyalı iqtisadi artımın reallaşması üzrə tənzimləmə mexanizmlərinin prinsiplial sxemi tərtib edilmişdir.
- Davamlı innovasiyalı iqtisadi artımın reallaşmasında mühüm önəm daşıyan milli innovasiya sisteminin Azərbaycan Respublikasında formalaşması istiqamətləri göstərilmişdir.
- İnnovasiyalı iqtisadi artımın reallaşması istiqamətində mövcud olan maliyyə problemləri işıqlandırılmış və onların həll istiqamətləri verilmişdir.

Tədqiqatın nəzəri və praktiki əhəmiyyəti. Dissertasiya işinin nəzəri əhəmiyyəti Azərbaycan Respublikasında innovasiyalı iqtisadi artımın reallaşdırılması ilə bağlı əldə edilmiş elmi yeniliklərə, əsas nəticələrə və müddəalara əsaslanır ki, bunlar gələcək tədqiqatların aparılmasında istifadə oluna bilər. İşin praktiki əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, Azərbaycan Respublikasında innovasiyalı iqtisadiyyatın formalaşması, innovasiyalı inkişaf strategiyasının hazırlanılması, MİS-nin təşkili və ölkədə stimullaşdırıcı tənzimləmə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi üçün dissertasiya işinin materiallarından istifadə edilə bilər. Həmçinin, bu tədqiqat işinin materialından iqtisadi nəzəriyyə və digər iqtisadi fənlərin tədrisində də istifadə oluna bilər.

Tədqiqat işinin nəticələrinin aprobasiyası və tətbiqi. Dissertasiya işinin əsas müddəaları və nəticələri iki respublika, beş beynəlxalq elmi konfrans materiallarında, səkkiz elmi əsərdə öz əksini tapmış və AAK tərəfindən tövsiyə olunan dövrü elmi jurnallarda nəşr edilmişdir. Tədqiqatın əsas nəticələrini əks etdirən elmi əsərlər

sırasında, respublika və beynəlxalq elmi-praktik konfrans materiallarında dərc olunmuş “Azərbaycanda sosial-iqtisadi sferada innovasiyalı iqtisadi inkişaf strategiyasının əhəmiyyəti” (Bakı-2013), “İqtisadi artım amilləri və müasir iqtisadi inkişafda innovasiyanın rolu” (Bakı-2015), “Azərbaycanda innovasiyalı iqtisadi artım perspektivləri və tənzimlənməsi mexanizmləri” (Bakı-2018), “Importance of the national innovation system in the economic growth of the Republic of Azerbaijan” (Las Vegas, USA 17-12-2018, həmçinin bu məqalə İJMAS jurnalında nəşr edilib, İJMAS-2019, IJMAS indexed in Google Scholar, IJIFACTOR, ESJIndex, Scholarsteer, Cosmosimpactfactor, etc.), “Azərbaycanda innovasiyalı iqtisadi artımın formalaşmasında qloballaşmanın rolu” (Bakı-2019), “Azərbaycanda innovasiya potensialı və onun reallaşdırılması imkanları” (Bakı- 2019), “Innovative economic growth as a priority of the economic development strategy of Azerbaijan” (Baku, 24.12.2019), “Azərbaycanın iqtisadi artımında milli innovasiya sisteminin əhəmiyyəti” (Bakı-2019), “Azərbaycan Respublikası iqtisadiyyatının davamlı inkişafında innovasiyaların rolu” (Naxçıvan, 2020), “Globalization's impact on the sustainable economic development of Azerbaijan” (Mingəçevir, 10 dekabr 2021, Volume II), “Restoration of the liberated lands of Azerbaijan through innovative economic development” (Bakı-2022), “ The nature of innovative economic growth and development directions of its formation” (Baku-2022. JESPT, bu jurnal- EBSCO, EconLit, Google Scholar, Index Copernicus International, Turkish Education Index, ResearchBib, Scholar Steer, AcademicKeys, ERIH, J-Gate, CiteFactor, Open Academic Journals Index, O2OR, RootIndexing beynəlxalq indeksləşmə bazalarına daxildir), “Financing innovation activities to foster sustainable economic development” (Mingəçevir, 08-09 dekabr 2023, Volume I) və Realizing innovation-driven economic growth: Case studies from Azerbaijan, Turkiye, and Georgia (Türkiyə, Tokat, 08-10 May 2025, Proceedings Book) adlı məqalələri göstərmək olar.

Dissertasiya işinin yerinə yetirildiyi təşkilatın adı. Dissertasiya işi Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil nazirliyi İqtisadiyyat İnstitutunda yerinə yetirilmişdir.

Dissertasiya işinin əsas hissəsi giriş, 3 fəsil və nəticədən ibarətdir. Bu tədqiqat işində 180 sayda ədəbiyyat siyahısından istifadə edilmiş və yekun hissədə əlavələr və ixtisarlara siyahısı verilmişdir. Dissertasiya işinin əsas hissəsində 8 şəkil, 13 qrafik, 11 sxem və 28 cədvəldən istifadə edilmişdir. Dissertasiya işinin ümumi həcmi 212 səhifədən ibarətdir. Cədvəllər, diaqramlar, qrafiklər istisna edilməklə, iş giriş – 14483 işarə, I fəsil – 90336 işarə, II fəsil – 70794 işarə, III fəsil – 85797 işarə, nəticə – 15595 işarə təşkil edir, həmçinin ədəbiyyat siyahısı, əlavələr və ixtisarlara siyahısı nəzərə alınmadan dissertasiya işi cəmi 277005 işarədən ibarətdir.

DİSSERTASIYANIN STRUKTURU

I FƏSİL. İNNOVASIYALI İQTİSADI ARTIMIN REALLAŞMASININ NƏZƏRİ ƏSASLARI

- 1.1. İnnovasiyalı iqtisadi artımın tədqiqinin nəzəri əsasları
- 1.2. İnnovasiyalı iqtisadi artımın reallaşmasının müasir xüsusiyyətləri.
- 1.3. İnnovasiyalı iqtisadi artımın reallaşma imkanlarına təsir edən amillərin öyrənilməsinə sistemli yanaşma

II FƏSİL. AZƏRBAYCANDA İNNOVASIYALI İQTİSADI ARTIMIN REALLAŞMASININ MÖVCUD VƏZİYYƏTİNİN TƏHLİLİ VƏ QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

- 2.1. Azərbaycanın iqtisadi artım dinamikası və texnoloji innovasiya fəaliyyəti
 - 2.1.1. Azərbaycan Respublikasının iqtisadi artım dinamikasının təhlili
 - 2.1.2. Azərbaycan sənaye müəssisələrində innovasiya fəaliyyətinin təhlili və qiymətləndirilməsi
- 2.2. Azərbaycanda innovasiya fəaliyyətinin resurs və imkanlarının təhlili və qiymətləndirilməsi
- 2.3. Azərbaycanda innovasiyalı iqtisadi artımın reallaşmasına qloballaşmanın təsiri

III FƏSİL. AZƏRBAYCANDA İNNOVASIYALI İQTİSADI ARTIMIN REALLAŞMASININ TƏNZİMLƏNMƏ MƏXANİZMLƏRİ VƏ PERSPEKTİVLƏRİ

3.1. Azərbaycanda innovasiyalı iqtisadi artımın reallaşması üzrə tənzimlənmə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi

3.2. İnnovasiyalı iqtisadi artımın reallaşmasında MİS-nin əhəmiyyəti və Azərbaycan Respublikasında onun inkişaf perspektivləri

3.3. Azərbaycanda innovasiyalı iqtisadi artımın reallaşması sahəsində mövcud olan maliyyə problemlərinin həlli istiqamətləri

NƏTİCƏ

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SIYAHISI

Əlavələr

DISSERTASIYA İŞİNİN ƏSAS MƏZMUNU

Dissertasiya işinin **“İnnovasiyalı iqtisadi artımın reallaşmasının nəzəri əsasları”** adlı birinci fəslində innovasiyalı iqtisadi artımın tədqiqinin nəzəri əsasları, bu artımın reallaşmasının müasir xüsusiyyətləri və innovasiyalı iqtisadi artımın reallaşma imkanlarına təsir edən amillərin öyrənilməsinə sistemli yanaşma əks olunmuşdur.

Belə ki, son illər müasir iqtisadiyyatın intensiv inkişafında əsas aparıcı amil kimi innovasiya çıxış edir və bu amil elm, yüksək texnologiya və texnikanın son nailiyyətlərinin həyata keçirilməsinin sürətləndirilməsini, istehlakçıların müxtəlif yüksək keyfiyyətli məhsul və xidmətlərlə təchiz edilməsini təmin edir. Yəni, müasir iqtisadi inkişafın əsas hərəkətverici qüvvəsi və aparıcı amili kimi innovasiya çıxış edir.

Ümumiyyətlə iqtisadi fikir tarixində "innovasiya" anlayışı ilə bağlı müxtəlif şərhlər verilmişdir. Birincisi, innovasiyanın spesifik məzmunu keyfiyyət dəyişikliklərini, yəni yaxşılaşdırmanı, təkmilləşdirməni, yeni məhsul(xidmət) və texnologiyanın meydana gəlməsini ifadə edir. İkincisi, innovasiya həmişə uğurlu olur, o texniki, iqtisadi, sosial və ekoloji səmərəliliyi təmin edir. Üçüncüsü, innovasiyanın əsas xassəsi elmi-texniki yenilik, təcrübi tətbiq və kommersiya reallaşmasıdır. Bu üç xüsusiyyət "innovasiya" kateqoriyasının müəyyən edilməsi və var olması üçün eyni dərəcədə əhəmiyyətlidir. İnnovasiya ilə əlaqədar kommersiya reallaşması onun potensial xassəsi kimi çıxış edir, əgər bu olmasa o sadəcə yenilik olaraq qalar⁵.

Hesab edirəm ki, innovasiya termininə bu cür tərif vermək olar - innovasiya ölkənin iqtisadi inkişafını stimullaşdıran siyasi, iqtisadi, sosial, ekoloji və elmi sferalarında həm makro, həm də mikro səviyyələrdə fayda verən yeniliklərin təcrübi reallaşmasının nəticəsidir.

⁵ Полушкина И.Н., Малявина И.Ю. Сущность инноваций и проблемы перехода к инновационной экономике в России. Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского, Экономические науки, УДК 330.1, 2012, №2(2), с. 230

ÜDM və innovasiya kateqoriyalarına dair nəzəriyyələrə və yanaşmalara əsasən qeyd etmək olar ki, iqtisadi artımın reallaşmasını yalnız resursların artırılması yolu ilə deyil, həm də elmi, texnoloji yeniliklərin, innovasiyaların və təşkilati təkmilləşdirmələrin tətbiqi ilə həyata keçirmək mümkündür. Bu baxımdan innovasiyalı iqtisadi artımın tədqiqinin nəzəri əsaslarını aşağıdakı kimi şərh etmək olar.

1. Şumpeter nəzəriyyəsi. Yozef Şumpeter innovasiyanı iqtisadi artımın əsas hərəkətverici qüvvəsi hesab edirdi. Onun "Kapitalizm, sosializm və demokratiya" adlı kitabında "yaradıcı məhv" konsepsiyası irəli sürülmüşdür. Onun fikrincə, iqtisadi artım və innovasiya prosesi mövcud sistemin və köhnə texnologiyaların məhv olması ilə bağlıdır. Yəni, yeni texnologiyalar, məhsullar, biznes modelləri ortaya çıxdıqca köhnə olan sistem və modellər sıradan çıxır⁶.

2. İnnovasiyalı iqtisadi artıma neoklassik yanaşma kimi Robert Solou və Trevor Svan modelini qeyd etmək olar. Bu nəzəriyyəyə görə, iqtisadi artımın əsas mənbələri kapital yığılımı, əmək artımı və texnoloji tərəqqidir. Texnoloji tərəqqi uzunmüddətli dövrdə iqtisadi artımın davamlılığını təmin edən əsas amil kimi qəbul edilir və bu modeldə texnoloji dəyişikliklər "ekzogen" faktor kimi qəbul olunur və qeyd edilir ki, uzunmüddətli iqtisadi artım texnoloji irəliləyişin idarə olunması ilə təmin edilir⁷, lakin bu irəliləyişin necə baş verdiyi izah edilmir. Bu baxımdan, keçən əsrin 80-ci illərinin ortalarında bir qrup artım nəzəriyyəçiləri Solou-Svan modeli kimi uzunmüddətli artımı təyin edən ekzogen amillərin ümumi açıqlamalarından qane olmurdular, bu modelin yenisi ilə əvəz edilməsi istiqamətdə Kennet Arrounun (Kenneth Arrow,1962), Hirofumi Uzavanın (Hirofumi Uzawa,1965) və Miqel Sidrauskinin (Miguel Sidrauski,1967) tədqiqat

⁶ Schumpeter, Joseph A. (2014) [1942]. Capitalism, socialism and democracy (2nd ed.). Floyd, Virginia: Impact Books. ISBN 978-1617208652.

⁷ The Solow–Swan model: [electronic resource] // URL:

https://en.wikipedia.org/wiki/Solow%E2%80%93Swan_model

işləri əsas baza hesab edilir⁸.

3. Endogen artım nəzəriyyəsi əsasən Romer və Lukas tərəfindən irəli sürülmüş və inkişaf etdirilmişdir. Onlar iqtisadi artımın əsasını təşkil edən daxili amillərin rolunu vurğulamış və bu nəzəri bazanı formalaşdırmışlar. Paul Romer (1986) bu modeldə texnoloji inkişafı iqtisadiyyatın daxili bir hissəsi kimi təqdim etmiş və göstərmişdir ki, innovasiya və elmi araşdırmalar iqtisadi sistemin özündən qaynaqlanır⁹. Romer yanaşması elmi tədqiqat işlərini ön plana çıxarır.

Robert Lukasın (1988) endogen artım nəzəriyyəsində qeyd etmişdir ki, insan kapitalına edilən investisiyalar iqtisadi artımı sürətləndirə bilər¹⁰.

Endogen artım modelində texnologiya və innovasiya amillərinin nəzərə alınması, iqtisadi artım modellərinin daha kompleks və real həyatda baş verən prosesləri daha dolğun əks etdirən formaya keçməsinə imkan yaratmışdır. Həmçinin endogen modellərdə innovasiyanın iqtisadi artımın əsas hərəkətverici qüvvələrindən biri olması vurğulanır.

Bununla yanaşı qeyd etmək lazımdır ki, innovasiyalı iqtisadi artımın reallaşmasının müasir xüsusiyyətləri əsasən innovasiya prosesi, elm və elmi-texnoloji tərəqqi, insan kapitalının inkişafı və yeni idarəetmə üsullarının tətbiqi ilə birbaşa bağlıdır.

İnnovasiya prosesinin həyata keçirilməsini asanlaşdırmaq üçün müxtəlif modellər hazırlanmışdır və bunlar içərisində ən geniş istifadə olunan modellər sadə xətti modeldən daha mürəkkəb qeyri-xətti modelə təkamül edir. İnnovasiya prosesi modellərinin təkamülü və xüsusiyyətləri cədvəl 1-də qeyd edilmişdir. Bu modellərdən ilk beşi (I-V modellər) Roy Rotvell (Roy Rothwell, 1994) tərəfindən geniş

⁸ Spear, Stephen E.; Young, Warren. Endogenous growth theory and models: The "First Wave", 1952-1973 // Econstor, Working Paper, No. 2016-02: [electronic resource] // URL: <https://hdl.handle.net/10419/173739>

⁹ Romer, P. M. "The Origins of Endogenous Growth" // The Journal of Economic Perspectives. 8 (1): 3–22. doi:10.1257/jep.8.1.3. JSTOR 2138148 // - American Economic Association, -1994.

¹⁰ Robert Lucas. "On the Mechanics of Economic Development" // Journal of Monetary Economics, vol. 22, pp. 3–42. // -Sciencedirect, -1988.

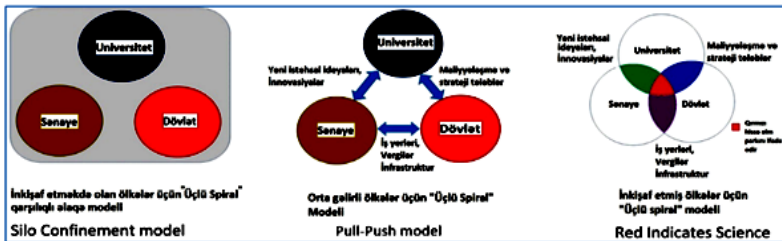
şəkildə təsvir edilmişdir¹¹.

Cədvəl 1. İnnovasiya prosesləri modellərinin təkamülü

Modelin adı	Nəsil	Dövrü	Xüsusiyyətləri
Texnoloji təkan (Technology push)	I	1940-1960	Sadə ardıcıl xətti prosesdir və elmi-tədqiqat işlərinə əsaslanır.
Tələbin çağırışı (Demand-pull)	II	1960-1970	Sadə ardıcıl xətti prosesdir və marketing işinə əsaslanır, burada elmi tədqiqat üçün yeni ideyaların əsas mənbəyi bazardır.
Birləşmiş (Coupling), Zəncirvari (Chain)	III	1970-1980	I və II nəsil modellərin kombinasiyasıdır və bunlar arasında qarşılıqlı əlaqəni, elementləri əhatə edir. Bu model elmi tədqiqat və marketing inteqrasiyasına əsaslanır.
İnteqrə edilmiş (Integrated)	IV	1980-1990	Texnoloji təkan və tələbin çağırışı modellərinin birləşməsi ilə firma daxili və xarici inteqrasiyaya önəm verilir.
Şəbəkə (Network)	V	1990-2000	Bilik əldə edilməsinə, xarici əlaqələrə, sistemlərin inteqrasiyasına və şəbəkə genişlənməsinə əsaslanır.
Açıq innovasiya (Open innovation)	VI	2000-up to	Daxili və xarici ideyalar, eləcə də daxili və xarici bazara gedən yolların birləşməsi yeni texnologiyaları inkişaf etdirir.

Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib edilib

Bununla yanaşı, iqtisadi artımın reallaşmasının müasir xüsusiyyətləri içərisində önəmli yer tutan elm, istehsal və bazar arasında əlaqələrin yaradılması yüksək faydalılıq göstərir və elm tutumlu istehsal sahələrini inkişaf etdirir. Bu baxımdan keçən əsrin 90-cı illərində professorlar Henri Etkoviç və Loet Leydesdorf tərəfindən tərtib edilmiş "Üçlü spiral" nəzəriyyəsinə nəzər yetirək. İstənilən ölkədə innovasiya sisteminin inkişafını xarakterizə edən "Üçlü spiral" modeli, dövlət, biznes və universitet (elm) üçlüyü arasındakı əlaqələri xarakterizə edir. Bu modelin təsviri inkişaf etməkdə olan, orta gəlirli və inkişaf etmiş ölkələr timsalında şəkil 1-də verilmişdir.

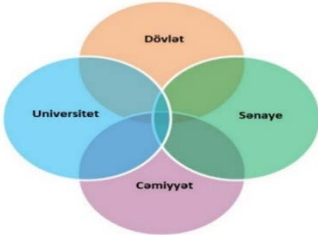
Mənbə: <https://www.leydesdorff.net/>, (Etkowitz and Leydesdorff, 1995).

Şəkil 1. "Üçlü Spiral" Modeli

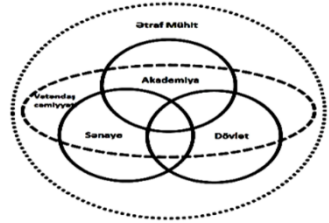
¹¹ Rothwell, R. (1994), "Towards the Fifth-generation Innovation Process", International Marketing Review, Vol. 11 No. 1, pp. 7-31.

Burada ilkin mərhələdə dövlət-universitet əlaqələri inkişaf edir, sonra isə universitet və biznes əlaqələri əməkdaşlıq səviyyəsində həyata keçirilir. Eləcə də texnologiyaların transferi, yeni bazarlara çıxış məsələləri həll edilir.

Həmçinin, 2009-cu ildə Y.Karayannis və D.Kembell tərəfindən “bilik iqtisadiyyatı” çərçivəsində “Dördlü spiral” modeli təklif edilmişdir (şəkil 2).

*Mənbə: (Y.Karayannis və D.Kembell, 2009).
(DOI: 10.4018/jsesd.2010010105)*

*Mənbə: (Y.Karayannis və D. Kembell 2010).
<https://www.igi-global.com/article/triple-helixquadruple-helix-quintuple/41959>*

Şəkil 2. “Dördlü spiral” modeli

Şəkil 3. “Beşli Spiral” Modeli

“Dördlü spiral” modeli çərçivəsində qarşılıqlı fəaliyyətlərdə cəmiyyətin rolu da nəzərə alınmışdır. Burada, dördüncü spiral vətəndaş cəmiyyətini (sosial təbəqəni) ifadə edir. “Dördlü Spiral” tərəfdarları şəbəkə əməkdaşlığını inkişaf etdirərək biliklərin, elmi bacarıqların inkişaf etdirilməsi ilə rəqabət üstünlüklərinə malik olurlar.

2010-cu ildə Y.Karayannis və D.Kembell tərəfindən “Beşli Spiral” Modeli irəli sürüldü (bax şəkil 3-ə). Bu model “Dördlü spiral” modelinin davamıdır. Burada Azərbaycan Respublikası üçün ən əlverişli model “Beşli Spiral” modelidir. Bu baxımdan Beşli Spiral yanaşmasına müvafiq olaraq innovasiyalı iqtisadi artımın Azərbaycan modeli təklif olunur. Bu model dövlət, biznes, elm, cəmiyyət və ekoloji dayanıqlılıq arasında qarşılıqlı əlaqəni təmin etməklə innovasiyaların iqtisadi artıma təsirini artırmağı hədəfləyir. Modelin tətbiqi və gözlənilən nəticələr cədvəl 2-də şərh edilir.

Cədvəl 2. Azərbaycan modelin tətbiqi və gözlənilən nəticələr

İstiqamət	Tətbiq Vasitəsi	Gözlənilən Nəticə
Dövlət siyasəti	Innovasiya fondları, hüquqi islahatlar və hüquqi çərçivə.	İnvestisiyaların cəlbi. İnnovasiya fəaliyyətinin inkişafı. Sahibkarlığın güclənməsi.
Biznes ekosistemi	Startup akseleratorları, inkubatorlar və rəqəmsal platformalar.	Yeni iş yerləri, yüksək texnoloji məhsulların istehsalı və ixracı.
Elm və tədqiqat	Elm, texnologiya, mühəndislik və riyaziyyat təhsili, elmi tədqiqatlara edilən investisiyalar.	Yüksək bilikli işçi qüvvəsi və qlobal bazara inteqrasiya
Cəmiyyət və rəqəmsal savadlılıq	Maarifləndirmə proqramları, açıq innovasiya müsabiqələri.	Yaradıcı və texnologiyaya açıq cəmiyyət.
Ekoloji və yaşıl iqtisadiyyat	Yaşıl enerji layihələrinin həyata keçirilməsi və ekosistemlərin qorunması.	Davamlı inkişaf, ekoloji dayanıqlılıq.

Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib edilib

Təklif olunan bu modeldə dövlət siyasəti, biznes ekosistemi, elmi tədqiqat, cəmiyyətin rəqəmsal savadlılığı, həmçinin ekoloji və yaşıl iqtisadiyyat əhatə edir. Hər istiqamət üzrə tətbiq vasitələri və gözlənilən nəticələr innovasiyalı iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsinə, yüksək texnologiyaların yayılmasına, bilikli işçi qüvvəsinin formalaşmasına və davamlı inkişafa xidmət edir.

Həmçinin, təklif edilən bu innovasiyalı iqtisadi artım modeli ilə beynəlxalq modellərinin müqayisəsi cədvəl 3-də verilmişdir.

Cədvəl 3. Azərbaycan Modeli ilə beynəlxalq innovasiya modellərinin müqayisəsi.

Xüsusiyyət	Avroatlantik Model	Şərqi Asiya Modeli	Alternativ Modellər	Azərbaycan Modeli
Dövlətin rolu	Minimal	Güclü strateji planlaşdırma	İqtisadiyyata birbaşa müdaxilə	Stimullaşdırıcı və tənzimləyici
Startup ekosistemi	Vençur kapital dominantdır	Böyük korporasiyalar dəstəklənir	İri dövlət şirkətləri əsas oyunçulardır	Startaplar və KOB-lar prioritetdir
Ekoloji dayanıqlılıq	Orta səviyyədə	Aşağı	Zəif	Prioritet
Rəqəmsal transformasiya	Çox güclü	Orta səviyyədə	Zəif inkişaf edir	Strateji istiqamətdir
Sənaye 4.0 və avtomatlaşdırma	Qabaqcıl	Çox güclü	Orta səviyyədə	Yeni inkişaf edir
Təbii resursların rolu	Az	Demək olar ki, yoxdur	Əsas iqtisadi güc mənbəyidir	Diversifikasiya və yaşıl enerjiyə keçid

Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib edilib

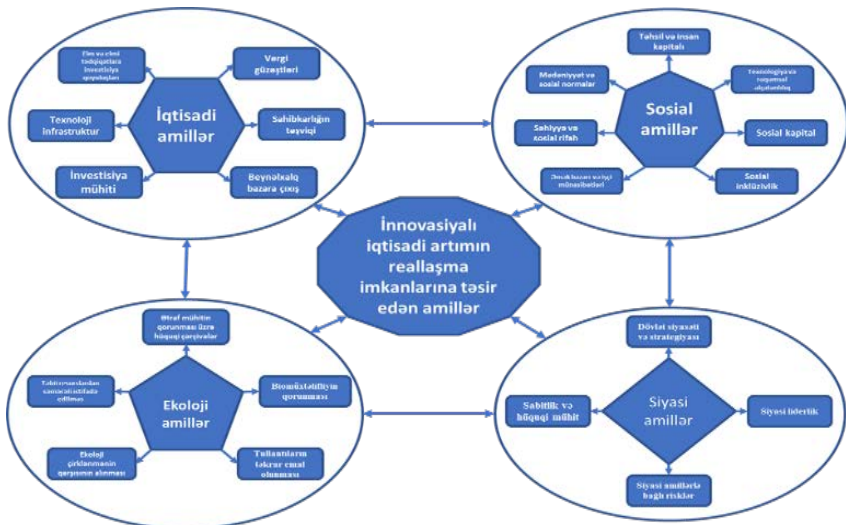
Cədvəl beynəlxalq innovasiya modellərində dövlətin rolu, startap ekosistemi, rəqəmsal transformasiya və ekoloji dayanıqlılıq kimi əsas fərqləri müqayisə edir. Azərbaycan modeli stimullaşdırıcı siyasət, startap və KOB-ların prioritetləşdirilməsi, rəqəmsal transformasiya və yaşıl enerjiyə keçidlə fərqlənir, bu da diversifikasiya və davamlı inkişafa yönəlmiş yanaşmanı əks etdirir.

Bununla yanaşı, innovasiyalı iqtisadi artım nəzəriyyələrinə, Qİİ hesabatına və qlobal trendlərə əsaslanaraq innovasiyalı iqtisadi artımın reallaşmasının müasir xüsusiyyətlərinə aşağıda sadalanan istiqamətləri də daxil etmək olar. Bunlara aiddir:

- ✓ Rəqəmsallaşma və texnologiya əsaslı inkişaf.
- ✓ Elm və təhsil sahələrinin iqtisadiyyata inteqrasiyası.
- ✓ Elmtutumlu sahələrin inkişafı.
- ✓ Qlobal əməkdaşlıq və şəbəkələşmə.
- ✓ Yaşıl iqtisadiyyat və davamlı inkişaf.
- ✓ Maliyyə sisteminin təkmilləşdirilməsi.
- ✓ İnsan kapitalının inkişafı.

Innovasiyalı iqtisadi artımın reallaşması imkanlarına təsir edən amillərin öyrənilməsinə sistemli yanaşma, müxtəlif səviyyələrdə amillərin kompleks təhlilini və onların qarşılıqlı təsirlərinin öyrənilməsini tələb edir. Burada hansı amillər innovasiyalı iqtisadi artımın reallaşması imkanlarına təsir etdir və bu təsirlər hansı şəkildə baş verir, bunlar araşdırılır. Sonra isə təhlilin məqsədi olaraq innovasiyalı iqtisadi artımın reallaşması imkanlarının təşviqi üçün qiymətləndirmə və effektiv inkişaf istiqamətləri müəyyən edilir.

Bildiyimiz kimi, iqtisadiyyat daxilində innovasiyalı iqtisadi artımın reallaşma imkanlarına qarşılıqlı təsir göstərən müxtəlif sistemlər və elementlər vardır. Bu elementlərin öyrənilməsi kömək edir ki, innovasiyaların və zəruri şərtlərin iqtisadi artıma necə təkan verməsini müəyyən edək. Bu baxımdan innovasiyalı iqtisadi artımın reallaşma imkanlarına təsir edən əsas iqtisadi, sosial, ekoloji və siyasi amillərin sxematik təsviri şəkil 4-də verilmişdir.

Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib edilib.

Şəkil 4. İnnovasiyalı iqtisadi artımın reallaşmasına təsir edən əsas amillər

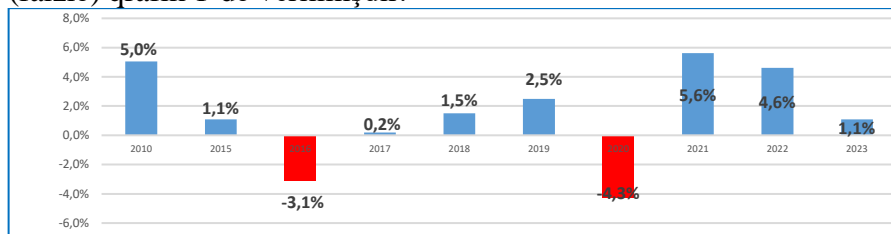
İnnovasiyalı iqtisadi artımın reallaşma imkanlarına təsir edən əsas amillər arasında qarşılıqlı əlaqələrin təhlilini aşağıdakı kimi vermək olar.

Sinerji təsirlər:

- Sosial və iqtisadi amillərin qarşılıqlı təsiri nəticəsində yaranan sinerji, həm iqtisadiyyatın ümumi məhsuldarlığını artırır, həm də yeni texnologiyaların və iş modellərinin tətbiqini təşviq edir.
- Siyasi və iqtisadi amillərin qarşılıqlı təsiri ilə innovasiya siyasəti və maliyyə mexanizmləri həyata keçirilir və mülkiyyət hüquqları qorunur.
- Sosial və ekoloji amillərin qarşılıqlı təsiri ilə təhsil və sosial təşəbbüslər, o cümlədən sosial kapital təşviq edilir.
- İqtisadi və ekoloji amillərin qarşılıqlı təsiri ilə yaşıl innovasiya və rəqabət üstünlüyü, həmçinin resurslardan səmərəli istifadə təmin edilir.
- Siyasi və ekoloji amillərin qarşılıqlı təsiri ilə ekoloji tənzimləmə siyasəti və beynəlxalq əməkdaşlıq, eyni zamanda yaşıl texnologiyalar tətbiq edilir.

Dissertasiya işinin “Azərbaycanda innovasiyalı iqtisadi artımın reallaşmasının mövcud vəziyyətinin təhlili və qiymətləndirilməsi” adlı ikinci fəslində Azərbaycanın iqtisadi artım dinamikası, texnoloji innovasiya fəaliyyəti, Azərbaycanda innovasiya fəaliyyətinin resurs və imkanlarının təhlili və qiymətləndirilməsi, o cümlədən innovasiyalı iqtisadi artımın reallaşmasına qloballaşmanın təsiri təsvir edilmişdir. Bu baxımdan qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan dövlət suverenliyini bərpa etdikdən sonra müstəqil daxili və xarici siyasət aparmaqla öz dövlət hüquqlarını və iqtisadi siyasətini reallaşdırmağa başladı. Azərbaycanda dövlətin iqtisadi siyasətinin başlıca istiqamətlərini müxtəlif mülkiyyət formalarına əsaslanan bazar iqtisadiyyatı sistemini inkişaf etdirmək və dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyanı genişləndirmək təşkil edir. 2023-cü il üzrə Azərbaycanın ÜDM dəyəri dünya iqtisadiyyatının 0,07%-ni təşkil etmişdir. Azərbaycanda ÜDM 1990-2023-cü illər arasında orta hesabla 30.69 milyard ABŞ dolları təşkil edib. Bu göstərici 2022-ci ildə 78.72 milyard ABŞ dolları olaraq pik nöqtəyə qalxmışdır, 1992-ci ildə isə 0.44 milyard ABŞ dolları olmaqla ən aşağı səviyyəyə enmişdir. İqtisadi dinamikanın bir hissəsi kimi Azərbaycanda innovasiya fəaliyyətini digər ölkələrlə müqayisə edildikdə görürük ki, onun inkişafı qənaətbəxş səviyyədə deyil.

2010-2023-cü illər üzrə Azərbaycanda iqtisadi artım dinamikası (faizlə) qrafik 1-də verilmişdir.

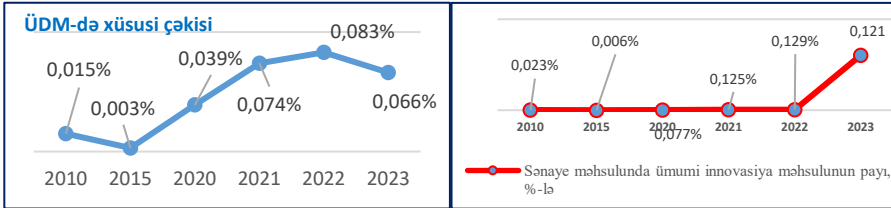

Mənbə: DSK-nın milli hesablar sistemi və tədiyyə balans bölməsinin məlumat bazası əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmiş, https://www.stat.gov.az/source/system_nat_accounts/

Qrafik 1. 2010-2023-cü illər üzrə iqtisadi artım dinamikası

Qeyd etmək lazımdır ki, ölkənin müsbət iqtisadi inkişaf dinamikasını təmin etmək üçün innovasiya sahələrinin

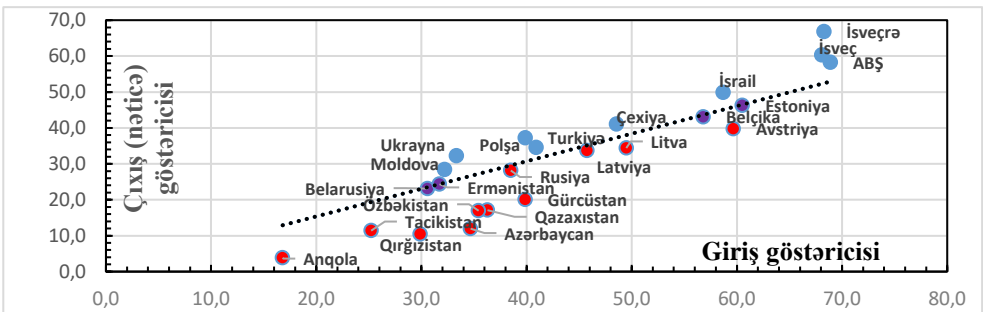
genişləndirilməsi və inkişaf etdirilməsi vacibdir. İnnovasiya fəaliyyəti isə innovasiyaların həyata keçirilməsinə yönəlmiş bütün elmi, texniki, təşkilati, maliyyə və kommertiya addımlarını əhatə edir. Bu baxımdan ölkəmizdə innovasiya fəaliyyətinin səviyyəsini əks etdirən statistik göstəricilərə nəzər yetirək.

Mənbə: DSK-nin sənaye müəssisələrinin innovasiya fəaliyyətinə və ÜDM-ə dair məlumatlar əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmış, <https://www.stat.gov.az/source/industry/#>

Qrafik 2. ÜDM-də və sənayedə ümumi innovasiya məhsulunun payı.

Cədvəl 2-də Azərbaycan sənayesində innovasiya fəaliyyəti üzrə bəzi statistik göstəricilər verilmişdir. Göründüyü kimi, 2010–2023-cü illər ərzində sənayedə innovasiya məhsulunun ÜDM-də xüsusi çəkisi 0.003–0.083% arasında dəyişir, ümumi sənaye məhsulunda isə bu göstərici 0.006%–0.129% arasında mövqə tutmuşdur. Yəni bu göstərici olduqca aşağı səviyyədədir. Bu baxımdan ölkəmizin innovasiya fəaliyyətini bir sıra digər ölkələrlə müqayisə edərk.

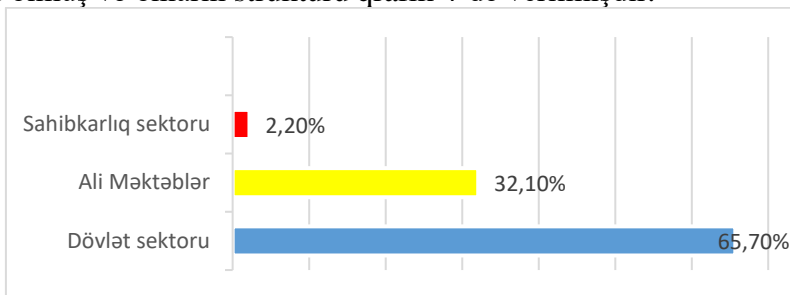
Mənbə: Qİİ 2023-cü il hesabatına (<https://www.wipo.int/en/web/global-innovation-index/2023/index>) əsasən müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Qrafik 3. Bəzi ölkələr timsalında innovasiya fəaliyyəti nəticələrinin müqayisəsi (2023)

Qrafik 3-dən göründüyü kimi, 2023-cü il üzrə bəzi post sosialist ölkələri innovasiya girişlərinə müvafiq olaraq səmərəli nəticələr əldə etmişdir. Bu ölkələrə Çexiya, Polşa, Moldova və Ukraynanı aid etmək olar. Lakin bəzi postsovet ölkələrində sərf edilən innovasiya girişlərinə müvafiq olaraq gözləniləndən daha az nəticələr əldə etmişlər, bu ölkələrə Tacikistan, Qırğızıstan, Özbəkistan, Rusiya, Latviya, Litva, Gürcüstan və Azərbaycanı aid etmək olar.

Bəzi ölkələr isə sərf edilən innovasiya girişlərinə müvafiq gözlənilən balanslı nəticələr əldə ediblər, bunlara Belarusiya, Belçika və Estoniyanı aid etmək olar. Qrafikdən göründüyü kimi Azərbaycan innovasiya sahəsinə qoyduğu investisiyalara müvafiq olaraq daha az innovasiya məhsulları istehsal etmişdir. Bunun da əsas səbəblərini əlverişli rəqabət mühitinin təmin edilməməsi, o cümlədən düzgün koordinasiya və nəzarətin olmaması təşkil edir.

İndi isə innovasiyaların əsas hərəkətverici strukturu olan elmi tədqiqat institutlarına nəzər yetirək. Ölkəmizdə elmi tədqiqat işləri aparən institutların ümumi sayı 2000-ci ildə 137 vahid olmuş, 2020-ci ildə 127 vahid təşkil etmişdir. 2023-cü ildə isə bu təşkilatların sayı 134 vahid olmuş və onların strukturu qrafik 4-də verilmişdir.

Mənbə: ADSK-nin elmin əsas göstəriciləri məlumat bazasına əsasən müəllif tərəfindən tərtib edilib (<https://www.stat.gov.az/source/education/#>)

Qrafik 4. Elmi tədqiqat işləri ilə məşğul olan təşkilatlarının strukturu

Bununla yanaşı, ölkədə 2000-ci ildə elmi texniki işlərin həcmi 17 milyon manat olduğu halda, 2021-ci ildə elmi-texniki işlərin həcmi yüksək nöqtəyə qalxaraq 189.9 milyon manat olmuş və 2023-cü ildə isə bu göstərici pik nöqtəyə qalxaraq 197.78 milyon manat təşkil etmişdir. Qeyd edilən ildə elmi texniki işlərin içərisində fundamental

tədqiqatlar 69.3%, tətbiqi tədqiqatlar 10.1%, layihə-konstruktor və texnoloji işlər 0.6%, sınaq nümunələrin, dəstlərin, məmulatların hazırlanması 1.1%, tikinti üçün layihə işləri 2.3% və elmi-texniki xidmətlər 16.7% təşkil edir. 2000-ci illə müqayisədə 2023-cü ildə elmi texniki işlərin həcmi 10.6 dəfə artmışdır, lakin bu göstəricinin payı ÜDM-də 0.0029% təşkil etmişdir.

2023-cü il üzrə məşğul əhalinin 16.86%-i ali təhsilli, 11.3%-i orta ixtisas təhsilli, 5.8%-i peşə təhsilli, 59.29%-i tam orta təhsilli, 5.9%-i ümumi orta təhsilli, 0.8%-i ibtidai təhsilli və 0.05%-i isə təhsilsiz olmuşdur. Bu göstəricilərə nəzər salanda görürük ki, orta ixtisas təhsilli və peşə təhsilli işçilər üzrə statistik göstəricilər çox aşağıdır.

İndi isə Azərbaycan Respublikasında əsas innovasiya komponentləri arasındakı əlaqələrə nəzər yetirək, bunun üçün aşağıdakı statistik göstəricilərindən istifadə edilmişdir (cədvəl 4).

Cədvəl 4. 2010-2023-cü illər üzrə innovasiya fəaliyyətinin əsas komponentləri

İllər	Sənayətin ümumi innovasiya məhsuluna (milyon manat)	Yüksək texnologiya ixracı (milyon manat)	Tədqiqat işlərinə çəkilən xərclər (milyon manat)	Texnoloji innovasiya xərcləri (milyon manat)	Elmə çəkilən xərclər (milyon manat)	Elmi texniki işlərin həcmi (milyon manat)	Patent arızələrinin sayı	Hər bir milyon şaltlıq əlissən elmi tədqiqatla məşğul olan heyətin sayı
2010	6,413	12,24	92,8	31,589	92,8	98,662	200	1992
2012	24,09	77,135	117,3	9,3	116,7	128,394	640	2051
2013	12,51	124,76	122	13,87	117	132,089	481	2336
2014	13,43	57,669	123,8	21,53	124,2	134,98	542	2462
2015	15,19	23,678	120,9	35,179	113,2	116,585	493	2407
2016	36,28	19,93	124,7	27,929	110,2	118,565	498	2321
2017	15,06	23,917	129,9	16,135	109,8	114,783	276	2098
2018	29,8	36,0	147,5	34,4	117,8	135,1	414	2039
2019	25,6	47,6	163,9	48,0	122,3	152,6	584	2089
2020	28,6	57,7	162,5	35,9	143,6	151,2	244	2058
2021	69,3	37,8	194,2	5,8	151,8	189,9	338	1970
2022	111,5	84,3	202,7	22,5	167,8	181,8	531	1975
2023	81,7	96,6	223,6	11,7	193,6	197,7	248	1928

Mənbə: ADSK(<https://www.stat.gov.az/source/industry/#>) və Dünya Bankı (<https://data360.worldbank.org/en/search>).

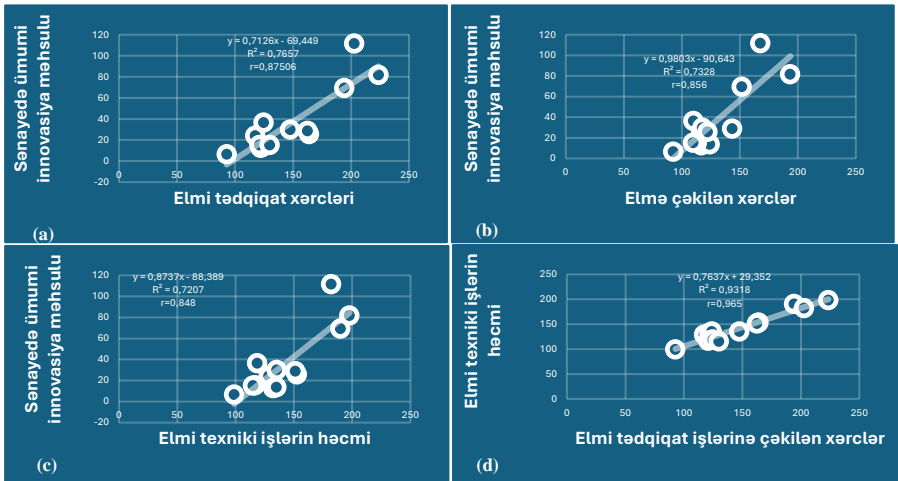
Qeyd olunan statistik məlumatlara əsasən korrelyasiya əlaqələri müəyyən edilmişdir (bax cədvəl 5-ə). Aşağıdakı cədvəldə müxtəlif göstəricilər arasında olan korrelyasiya əmsalları verilmişdir. Bu əmsallar göstəricilər arasında olan əlaqənin gücünü və istiqamətini ifadə edir.

Cədvəl 5. Tədqiq edilən əsas innovasiya komponentləri arasında korrelyasiya əlaqəsi

	Sənayedə ümumi innovasiya məhsulu (milyon manat)	Yüksək texnologiya ixracı (milyon manat)	Tədqiqat işlərinə çəkilən xərclər (milyon manat)	Texnologiya innovasiya xərcləri (milyon manat)	Elmə çəkilən xərclər (milyon manat)	Elmi texniki işlərin həcmi (milyon manat)	Patent ərizələrinin sayı	Hər bir milyon əhaliyə düşən elmi tədqiqatla məşğul olan heyətin sayı
Sənayedə ümumi innovasiya məhsulu (milyon manat)	1							
Yüksək texnologiya ixracı (milyon manat)	0,3359259	1						
Tədqiqat işlərinə çəkilən xərclər (milyon manat)	0,8750641	0,375436	1					
Texnologiya innovasiya xərcləri (milyon manat)	-0,314517	-0,43048	-0,20418	1				
Elmə çəkilən xərclər (milyon manat)	0,8560176	0,527963	0,943824	-0,3429902	1			
Elmi texniki işlərin həcmi (milyon manat)	0,8489282	0,485205	0,965308	-0,3221411	0,942231	1		
Patent ərizələrinin sayı	-0,024373	0,242661	-0,162	0,07555557	-0,16976	-0,06752	1	
Hər bir milyon əhaliyə düşən elmi tədqiqatla məşğul olan heyətin sayı	-0,535549	-0,04449	-0,55904	0,15047942	-0,46208	-0,49861	0,449587168	1

Mənbə: Müəllif tərəfindən hazırlanıb

İnnovasiya komponentləri arasında güclü korrelyasiya əlaqəsi olan göstəricilərin bəzilərinin vizual təsviri aşağıdakı qrafikdə verilmişdir və hər bir qrafikdə ifadə olunan göstəricilər arasında $P < 0.05$ şərti ödənildiyindən, bu statistik əhəmiyyət kəsb edir.

Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib edilib

Qrafik 5. Sənayedə innovasiya məhsulu ilə onun əsas komponentləri arasında korrelyasiya əlaqələrinin vizual təsviri

Qrafik 5-in (a) bəndində əks olunan göstəricilər arasında 76.57%, (b) bəndində 73.28%, (c) bəndində 72.07% və (d) bəndində 93.18 % determinasiya əmsallarını əks etdirir.

Cədvəl 4 və Qrafik 5-ə əsasən əsas nəticələri aşağıdakı kimi şərh etmək olar:

Sənayedə ümumi innovasiya məhsulu ilə tədqiqat işlərinə çəkilən xərclər (+0.87), elmi-texniki işlərin həcmi (+0.85) və elmə çəkilən xərclər (+0.86) arasında çox güclü müsbət əlaqə var, texnoloji innovasiya xərcləri ilə isə (-0.31) zəif mənfi əlaqə var.

Texnoloji innovasiya xərcləri ilə tədqiqat işlərinə çəkilən xərclərin arasında güclü mənfi əlaqə (-0.20) mövcuddur. Bu isə, tədqiqat xərclərinin texnoloji innovasiya işlərinə kifayət qədər yönləndirilmədiyini göstərə bilər.

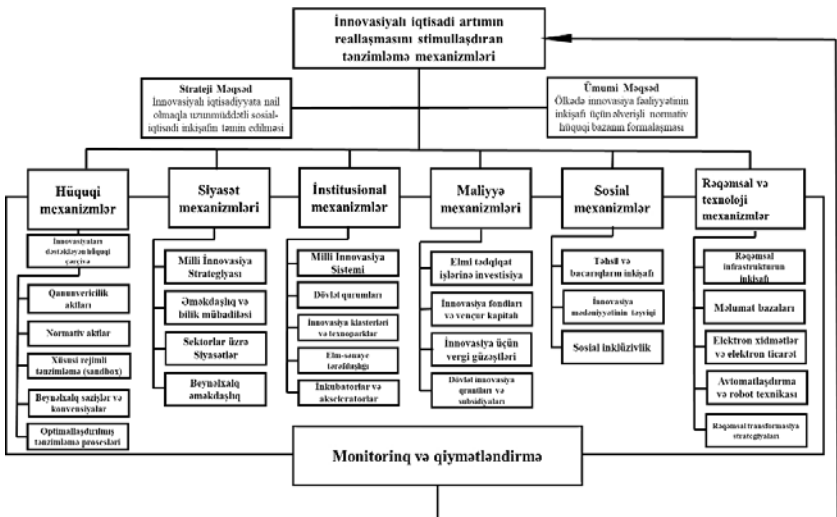
Yüksək texnologiyalı ixrac ilə elmi-texniki işlərin həcmi arasında korrelyasiya +0.485, tədqiqat işlərinə çəkilən xərclərlə +0.37, sənayedə ümumi innovasiya məhsulu ilə +0.33 və elmə çəkilən xərclər +0.52 müsbət zəif və orta əlaqə var. Bu da, qeyd edilən sahələr arasında düzgün koordinasiyanın olmamasını göstərir. Həmçinin, yüksək texnologiyalı ixracı ilə texnoloji innovasiya xərcləri (-0.430) arasında mənfi orta əlaqə var. Bu mənfi əlaqəni daxili bazarda tətbiq edilən texnologiyaların ixrac üçün uyğun səviyyədə olmaması ilə izah etmək olar.

Hər milyon əhaliyə düşən elmi tədqiqatla məşğul olan şəxslərin sayı ilə patent ərizələrinin sayı arasında (+0.45) müsbət əlaqənin olmasına baxmayaraq, bəzi digər göstəricilərlə mənfi korrelyasiya əlaqəsinin olması maraqlı və dərin analiz tələb edən bir məsələdir. Bu mənfi əlaqələrin səbəblərini aşağıdakı kimi izah etmək olar.

1. Elm sahəsi ilə sənaye sahələri arasında əlaqələrin qənaətbəxş səviyyədə olmaması.
2. Tədqiqatçıların əldə etdikləri nailiyyətlər gələcək üçün və ya daha uzunmüddətli dövrdə faydalı olması üçün nəzərdə tutulmuşdur.
3. Zəif koordinasiyanın olması.
4. Ölkədə innovasiya infrastrukturunu və sənaye sahələrinin zəif inkişaf etməsi.

Dissertasiya işinin “Azərbaycanda innovasiyalı iqtisadi artımın reallaşmasının tənzimlənmə mexanizmləri və perspektivləri” adlı üçüncü fəsilə Azərbaycanın innovasiyalı iqtisadi artımının reallaşması üzrə tənzimlənmə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi, innovasiyalı iqtisadi artımın reallaşmasında MİS-nin əhəmiyyəti və onun inkişaf perspektivləri, həmçinin Azərbaycanda innovasiyalı iqtisadi artımın reallaşması sahəsində mövcud olan maliyyə problemlərinin həlli istiqamətləri göstərilmişdir.

Azərbaycanda innovasiyalı iqtisadiyyat üçün tənzimlənmə mexanizmləri hesab edilən bəzi strateji yol xəritələri, strategiyalar, qanunlar, qərarlar və proqramlar hazırlanmışdır. Lakin Azərbaycanda mövcud olan normativ hüquqi çərçivəyə nəzər salanda görürük ki, ölkəmizdə innovasiyaya dair siyasətin həyata keçirilməsi bütöv deyil, o parçalanmış şəkildə mövcuddur və öz əksini müxtəlif hüquqi və strateji sənədlərdə, o cümlədən müxtəlif dövlət qurumları tərəfindən icra edilən vəzifələrdə tapır ki, burada da bunlar arasında uyğunluq və koordinasiya çox zəifdir.

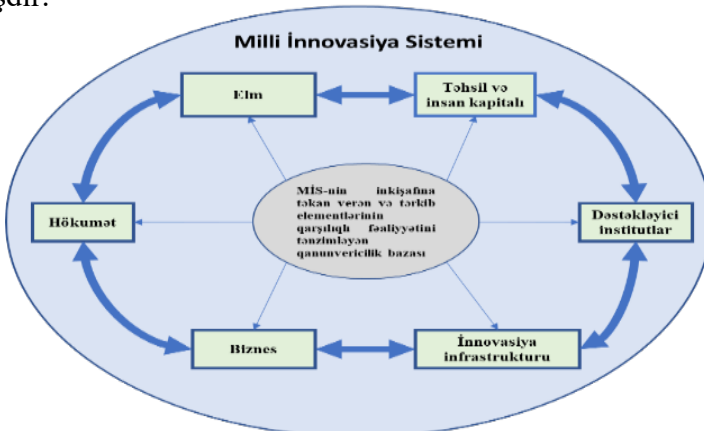
Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib edilib.

Sxem 1. İnnovasiyalı iqtisadi artımın reallaşması üzrə tənzimlənmə mexanizmləri

Bu qeyd edilənləri nəzərə alınaraq innovasiyalı iqtisadi artımın reallaşması üzrə tənzimləmə mexanizmlərinin sxemi (bax sxem 1-ə) tərtib edilmişdir. Bu mexanizmlərin strateji məqsədi olaraq əsas hədəfi ölkədə innovasiyalı iqtisadiyyata nail olmaq və uzun müddətli sosial iqtisadi inkişafı təmin etmək təşkil edir. Ümumi məqsəd kimi isə ölkədə əlverişli innovasiya fəaliyyətini inkişaf etdirmək üçün normativ hüquqi bazanın formalaşması ifadə edilir. Bu tənzimləmə mexanizmləri sistematik, kompleks və koordinasiyalı şəkildə həyata keçirilməlidir.

Bununla yanaşı qeyd etmək lazımdır ki, MİS ölkə daxilində innovasiyalı dəstəkləyən və təşviq edən institutları, təşkilatları, siyasətləri və prosesləri əhatə edən şəbəkədir. Bu şəbəkə innovasiyalı təşviq etmək və iqtisadi artıma təkan vermək üçün dövlət qurumları, elmi tədqiqat institutları, universitetlər, biznes sahələri və digər maraqlı olan tərəflərlə müxtəlif koordinasiyanı və əməkdaşlığı əhatə edir.

Bu baxımdan ölkədə MİS-nin formalaşması və inkişaf etməsi üçün münasib qanunvericilik bazası olmalı və bu baza MİS-i təşkil edən bütün elementlərin səmərəli fəaliyyətini və qarşılıqlı əlaqələrini tənzimləməli və düzgün koordinasiyanın aparılmasını təmin etməlidir. Bu baxımdan MİS-nin ümumiləşdirilmiş təsviri sxem 2-də verilmişdir.

Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib edilib

Sxem 2. Milli İnnovasiya Sisteminin sxematik təsviri

Ölkəmizdə MİS-nin formalaşması üçün ilkin mərhələdə bu işlərin düzgün aparılma istiqamətləri müəyyən edilməli, əsaslı struktur dəyişikliklərinə nail olunmalı, təhsil və elmi-tədqiqat müəssisələrinin fəaliyyəti yaxşılaşdırılmalıdır.

Innovasiyalı iqtisadi artımın reallaşması sahəsində maliyyə problemləri mürəkkəb xarakter daşıya bilər, lakin uyğun həll istiqamətlərinin müəyyən edilməsi bu sahədə səmərəli təkmilləşdirmə işlərinin həyata keçirilməsinə imkan verir. Maliyyələşmə problemlərinin həll edilməsi ilə innovasiyaları həvəsləndirmək və ölkədə innovasiyalı iqtisadi artımı təşviq edən mühiti yaratmaq olar. Ümumiyyətlə, innovasiya fəaliyyətinin maliyyələşdirilməsi özəl bölmənin vəsaitləri, dövlət büdcəsinin vəsaitləri, təşkilatların öz vəsaitləri, xarici mənbə vəsaitləri və eləcə də büdcədən kənar maliyyələşdirmə mənbələri hesabına həyata keçirilir.

Dövlət tərəfindən innovasiyaların maliyyələşdirilməsi müxtəlif formalarda həyata keçirilə bilər, bunlara qrantlar, subsidiyalar, kreditlər, vergi güzəştləri və birbaşa investisiyalar aiddir. Bu maliyyələşmə mexanizmləri müxtəlif sektorlar üzrə innovasiyaları təşviq etmək və dəstəkləmək məqsədi daşıyır.

Həmçinin, maliyyə kredit təşkilatlarının da innovasiya sahəsinə maraqlarını artırmaq üçün əməli tədbirlər görməlidir və bunlara aiddir:

- Bankların verəcəyi mənfəət vergisi hesabına innovasiya layihələrini həyata keçirən müəssisələrin müddətli borclarının azaldılması.
- İnnovasiya proseslərinin kreditləşdirilməsi şərti ilə kommersiya banklarına aşağı tarif dərəcələrinin tətbiq edilməsi.
- İnnovasiya fəaliyyəti üçün kommersiya banklarından alınmış və vaxtı keçmiş kreditlərin qaytarılması üçün Mərkəzi Bank tərəfindən faizsiz kreditin verilməsi.
- Dövlət dotasiyası, subsidiyası, innovasiya fondu və s. köməyi ilə innovasiya fəaliyyətinin bütün mərhələlərini kreditləşdirən kommersiya banklarına məqsədyönlü transferlərin həyata keçirilməsinin təmin edilməsi.

NƏTİCƏ

Tədqiqatın aparılması yekununda aşağıdakı elmi nəticələrə gəlinmiş və bəzi tövsiyələr (təkliflər) irəli sürülmüşdür.

- I. İnnovasiyalar iqtisadiyyatın sürətli və davamlı inkişafının əsas hərəkətverici qüvvəsidir. İnnovasiyalar tətbiq edildikdə yeni məhsullar, xidmətlər və proseslər yaranır ki, bu da iqtisadiyyatın artmasına və inkişafına təsir edir.
- II. İnnovasiya prosesi modelləri arasında professorlar Y.Karayannis və D.Kembell tərəfindən 2010-cu ildə irəli sürülmüş “Beşli Spiral” modeli Azərbaycan Respublikasının inkişafı üçün daha əlverişli hesab olunduğundan, bu yanaşmaya uyğun innovasiyalı iqtisadi artımın Azərbaycan modeli təklif edilmişdir. Bu modelin tətbiq edilməsi ölkənin inkişafında innovasiyalı tərəqqinin sürətlənməsinə, əlverişli iqtisadi mühitin formalaşmasına, yaşıl və bərpa olunan enerji istehsalının inkişafına və ətraf mühitin daha səmərəli qorunmasına səbəb olacaqdır.
- III. Müasir dövrdə dövlətlərin iqtisadiyyata yanaşması müxtəlif modellər çərçivəsində formalaşır və bu modellər hər bir cəmiyyətin tarixi inkişafı, mədəni xüsusiyyətləri və institusional quruluşları ilə sıx bağlıdır. Bu baxımdan təklif edilən Azərbaycan modelində balanslı, adaptiv və dinamik bir yanaşma təqdim edilir. Bu modeldə dövlət, bir tərəfdən, iqtisadi fəallığı təşviq edən stimullaşdırıcı tədbirlər görür, digər tərəfdən isə bazar münasibətlərinin sağlam inkişafı üçün normativ və institusional çərçivələr yaradır. Beləliklə, dövlət nə tam şəkildə bazardan çəkilir, nə də onun sərbəstliyini boğur, əksinə burada sinerji yaradır.
- IV. Azərbaycanda yüksək texnologiyalı ixracı ilə elmi-texniki işlərin həcmi (+0.485), tədqiqat işlərinə çəkilən xərclər (+0.37), sənayedə ümumi innovasiya məhsulu (+0.33) və elmə çəkilən xərclər (+0.52) arasında müsbət korrelyasiya əlaqələri var, lakin bu əlaqələrin zəif olması, qeyd edilən sahələr arasında düzgün koordinasiyanın olmamasını göstərir.
- V. Azərbaycanda ETTKİ üzrə xərclərin ÜDM-də payı 0.2% təşkil edir, müqayisə üçün bu göstərici Belarusiyada 0.5%, Ukraynada 0.3%,

Rusiyada 1.1%, İsraildə 5.6% və Avstriyada 3.2% olmuşdur. Yeni İEÖ ilə müqayisədə bu göstərici ölkəmizdə dəfələrlə azdır.

- VI. 2023-cü ildə tam ştat sayı ekvivalenti ilə hər bir milyon əhaliyə Azərbaycanda 1741.1, Avstriyada 6163, İsraildə 5557, Estoniyada 4037.4, Latviyada 2403.6, Litvada 3940.7, Gürcüstanda 1623.7 və Belarusiyada 1417.7 nəfər elmi tədqiqatçı düşür. Bu göstəricilərə əsasən demək olar ki, elmi tədqiqatçıların sayı inkişaf etmiş ölkələrdə Azərbaycanla müqayisədə dəfələrlə çoxdur, Həmçinin, ölkəmizdə ümumi innovasiya məhsulunun dəyəri ilə elmi tədqiqatçıların sayı arasında mənfi korrelyasiya (-0.535) əlaqəsi var və bu onu göstərir ki, Azərbaycanda aparılan elmi tədqiqatlar daha çox fundamental xarakter daşıyır və bilavasitə sənayedə innovasiyalara çevrilmir.
- VII. Qloballaşma Azərbaycanın innovasiya məhsullarını dünya bazarlarında daha geniş şəkildə təqdim etməsinə imkan verir. Bu, yerli şirkətlərə daha çox satış və böyümə imkanı yaradır. Eyni zamanda, qloballaşma prosesi Azərbaycanın innovasiya sahəsinə texnologiya transferini artırır və yerli şirkətlərə daha yeni texnologiyaları əldə etməyə, onlardan istifadə qaydalarını öyrənməyə və tətbiq etməyə imkanı verir. Qloballaşma prosesi zamanı ölkəyə daha çox xarici investisiyanın cəlb edilməsinə, yəni yerli şirkətlərin daha çox maliyyə resursu əldə etməsinə və böyüməsinə imkan yaranır və müəssisələrin bazarda rəqabət qabiliyyəti artır.
- VIII. Azərbaycanda mövcud olan hüquqi sferada qanunlara və qanunvericilik bazasına diqqət yetirəndə görürük ki, ölkəmizdə bütöv innovasiya siyasəti həyata keçirilmir, o parçalanmış şəkildə müxtəlif hüquqi və strateji sənədlərdə, o cümlədən müxtəlif dövlət qurumları tərəfindən icra edilən vəzifələrdə öz əksini tapır və bunlar arasında uyğunluq və koordinasiya çox zəifdir.
- IX. İnnovasiyalı iqtisadi artımın reallaşması üzrə tənzimlənmə mexanizmləri dedikdə innovasiyaların inkişafına əsaslanan və iqtisadi artımı dəstəkləyən dövlətin siyasi alətlər dəsti, qaydalar və institutlar toplusu nəzərdə tutulur. Bu mexanizmlər ölkədə sahibkarlığı, texnoloji tərəqqini, elmi tədqiqat işlərini, innovasiya

fəaliyyətini və investisiyaları stimullaşdıran əlverişli mühitin yaradılmasını təmin edir. Tənzimləmə mexanizmləri ictimai maraqları qorumaq, ədalətli rəqabəti və innovativ biznes mühitini təşviq etmək məqsədi daşıyır. Azərbaycanda innovasiyalı iqtisadi artımın tənzimlənməsi prosesi sistemli, tam və əlaqəli şəkildə həyata keçirilməlidir.

X. Azərbaycanda MİS-nin inkişafı özünün ilkin mərhələsindədir və ölkədə köhnə dönmənin bəzi idarəetmə və struktur izləri qalıb. İnkişaf etmiş ölkələrdə MİS-nin bir hissəsini təşkil edən əhəmiyyətli institutlar (innovasiya siyasətini formalaşdıran və həyata keçirən dövlət agentlikləri və dövlətin struktur bölmələri, innovasiya siyasətinin koordinasiya mexanizmləri, dəstək və erkən maliyyələşdirmə institutları və s.) Azərbaycanda hələ ki, tam təşkil etməyib, bu sahədə bütöv və sistemli siyasət aparılmır.

XI. Azərbaycanda innovasiyalı iqtisadi artımın reallaşmasını stimullaşdıran maliyyə sistemini inkişaf etdirmək üçün hədəfləri, alətləri və mexanizmləri əhatə edən normativ hüquqi bazanın formalaşması və innovasiya sahəsində seed və startapların fəaliyyətində kritik hesab edilən ilkin maliyyələşmə məsələlərinin həll edilməsi zəruridir. Qanunvericilik sahəsində hüquqi baza yaratmaqla, fəaliyyət göstərən biznes təşkilatlarının, maliyyə strukturu bölmələrinin, bankların, sığorta təşkilatlarının vəsaitləri hesabına ölkəmizdə vençur fondları formalaşdırıla, həmçinin biznes mələklərinin təşviqi həyata keçirilə bilər. Həmçinin, ölkəmizdə innovasiya risklərinin sığortalanması mexanizminin yaradılması ilə innovasiya sahəsinə özəl bölmənin maliyyə vəsaitlərinin cəlb edilməsi üçün də əlavə stimula yaradıla bilər.

Dissertasiyanın əsas məzmunu və müddəaları müəllifin dərc edilmiş aşağıdakı elmi əsərlərində öz əksini tapmışdır:

1. Abbasov N.R. Azərbaycanca sosial iqtisadi sferada innovasiyalı iqtisadi inkişaf strategiyasının əhəmiyyəti // Bakı: AMEA İqtisadiyyat İnstitutunun “Xəbərlər” iqtisadiyyat seriyası, -2013. №2, -səh. 61-66
2. Abbasov N.R. İqtisadi artım amilləri və müasir iqtisadi inkişafda innovasiyanın rolu // Bakı: AMEA İqtisadiyyat İnstitutunun “Elmi əsərlər” toplusu, -2015. №2, -səh. 33-39.
3. Abbasov N.R. Azərbaycanca innovasiyalı iqtisadi artım perspektivləri və tənzimlənmə mexanizmləri // Bakı: AMEA İqtisadiyyat İnstitutunun “Elmi əsərlər” toplusu, -2018. №4, -səh. 90-96.
4. Abbasov N.R. Importance of the national innovation system in the economic growth of the Republic of Azerbaijan // Las Vegas, USA 17-12-2018. the IIER International Conference (Proceedings of 209th).
5. Abbasov N.R. Azərbaycanca innovasiyalı iqtisadi artımın formalaşmasında qloballaşmanın rolu // Bakı: AMEA İqtisadiyyat İnstitutunun “Elmi əsərlər” toplusu, -2019. №1, -səh. 101-107.
6. Abbasov N.R. Azərbaycanın iqtisadi artımında milli innovasiya sisteminin əhəmiyyəti // Bakı: AMEA İqtisadiyyat İnstitutunun “Xəbərlər” iqtisadiyyat seriyası, -2019. № 2, -səh. 57-62
7. Abbasov N.R. Azərbaycanca innovasiya potensialı və onun reallaşdırılması imkanları // Bakı: AMEA İqtisadiyyat İnstitutunun “Elmi əsərlər” toplusu, -2019. №5, -səh.115-122.
8. Abbasov N.R. Innovative economic growth as a priority of the economic development strategy of Azerbaijan // Bakı: UNEC, “Azərbaycanın iqtisadi inkişaf strategiyası” mövzusunda Respublika elmi konfransı, 24.12.2019. Cild 1, -səh. 255-260.

9. Abbasov N.R. İnnovasiyanın iqtisadi artıma təsiri // Naxçıvan: Naxçıvan Dövlət Universiteti, “Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyatının Davamlı İnkişafında İnnovasiyaların Rolu” mövzusunda Respublika Elmi Konfransı, 29.02.2020, -səh.256-260.
10. Abbasov N.R. Globalization's impact on the sustainable economic development of the Republic of Azerbaijan // Mingəçevir: Mingəçevir Dövlət Universiteti, “Davamlı İnkişaf Strategiyası: Qlobal Trendlər, Milli Təcrübələr və Yeni Hədəflər” mövzusunda I Beynəlxalq elmi konfrans, 10-11 dekabr 2021-ci il, II cild, -səh. 279-282.
11. Abbasov N.R. Restoration of the Liberated Lands of Azerbaijan through innovative economic development // Bakı: ADNSU, “Postkonflikt vəziyyətlərdə yenidənqurma və bərpa” mövzusunda II Beynəlxalq Elmi Konfrans, 24-25 fevral 2022, səh. 227-231.
12. Abbasov N.R. The nature of innovative economic growth and development directions of its formation // Bakı: UNEC, Journal of Economic Sciences: Theory and Practice (JESTP), -2022, -səh.50-68.
13. Abbasov N.R. Financing innovation activities to foster sustainable economic development // Mingəçevir: Mingəçevir Dövlət Universiteti, “Davamlı İnkişaf Strategiyası: Qlobal Trendlər, Milli Təcrübələr və Yeni Hədəflər” Mövzusunda II Beynəlxalq Elmi Konfransı, 08-09 dekabr 2023-cü il, I cild, -səh. 303-308.
14. Abbasov N.R. Realizing innovation-driven economic growth: Case studies from Azerbaijan, Türkiye, and Georgia // Türkiye, Tokat: II. International Congress of Economics and Administrative Studies (ULIC), May 08-10, 2025, Proceedings Book (ISBN: 978-625-96816-0-3), pages 137-147.

Dissertasiyanın müdafiəsi 10 oktyabr 2025-ci il tarixində saat 11⁰⁰-da Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi İqtisadiyyat İnstitutunun nəzdində fəaliyyət göstərən ED 1.10 Dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: AZ-1143, Bakı şəhəri, Hüseyn Cavid prospekti, 115

Dissertasiya ilə Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi İqtisadiyyat İnstitutunun kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Dissertasiya və avtoreferatın elektron versiyaları Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi İqtisadiyyat İnstitutunun rəsmi internet saytında (<https://economics.org.az/>) yerləşdirilmişdir.

Avtoreferat 16 iyul 2025-ci il tarixində zəruri ünvanlara göndərilmişdir.

Çapa imzalanıb: 04.07.2025
Kağızın formatı: A5
Həcm: 44344
Tiraj: 100